

Krummeltorp

Skålgropshäll och röjningsrösen

Arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte

Fornlämning L2014:68 och L2013:6571
Krummeltorp 1:1
Turinge socken
Nykvarns kommun
Stockholms län
Södermanland

Reidar Magnusson

Krummeltorp

Skålgropshäll och röjningsrösen

Arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte

Fornlämning L2014:68 och L2013:6571

Krummeltorp 1:1

Turinge socken

Nykvarns kommun

Stockholms län

Södermanland

Reidar Magnusson

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2020

Omslag: Panorama med hällen i väster och röseområdet i öster. Foto från söder av Ingela Harrysson.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 852981 och MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-856-4

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Målsättning och metod	5
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Genomförande	7
Undersökningsresultat	8
Söschakt invid hällen	8
Avtorvning av hällen	9
Kartering av röjningsrösen	10
Tolkning och utvärdering	12
Referenser	13
Kart- och arkivmaterial	13
Litteratur	13
Tekniska och administrativa uppgifter	14
Bilagor	15
Bilaga 1. Schakttabell	15
Bilaga 2. Skålgroparna	15
Bilaga 3. Röjningsrösen	15

Figur 1. Förundersökningsområdet markerat med en röd ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har genomfört en förundersökning i avgränsande syfte vid Krummeltorp i Nykvarns kommun, Stockholms län. Bakgrunden var att ägaren av fastigheten Krummeltorp 1:1, Kilenkryss AB, planerar exploatera fastigheten i enlighet med detaljplan.

De aktuella fornlämningarna kunde tydligt avgränsas. Enbart åtta av de tidigare dokumenterade femton skålgroparna (L2014:68) påträffades. Röjningsröseområdet (L2013:6571) befanns vara mer omfattande än vad som tidigare iakttagits.

Inledning

Exploatören Kilenkryss AB planerar utbyggnad av fastigheten Krummeltorp 1:1 i enlighet med detaljplan för Mörby del 5. Länsstyrelsen i Stockholms län bedömde att en förundersökning i avgränsande syfte av de kända fornlämningarna inom fastigheten (L2014:68 och L2013:6571) var nödvändig för att ge underlag för vidare tillståndsprövning i ärendet.

Länsstyrelsen tilldelade uppdraget till Stiftelsen Kulturmiljövård (KM). Projektledare var Reidar Magnusson. Kilenkryss AB initierade och bekostade undersökningen vars fält-del utfördes den 28–29 augusti 2019.

Målsättning och metod

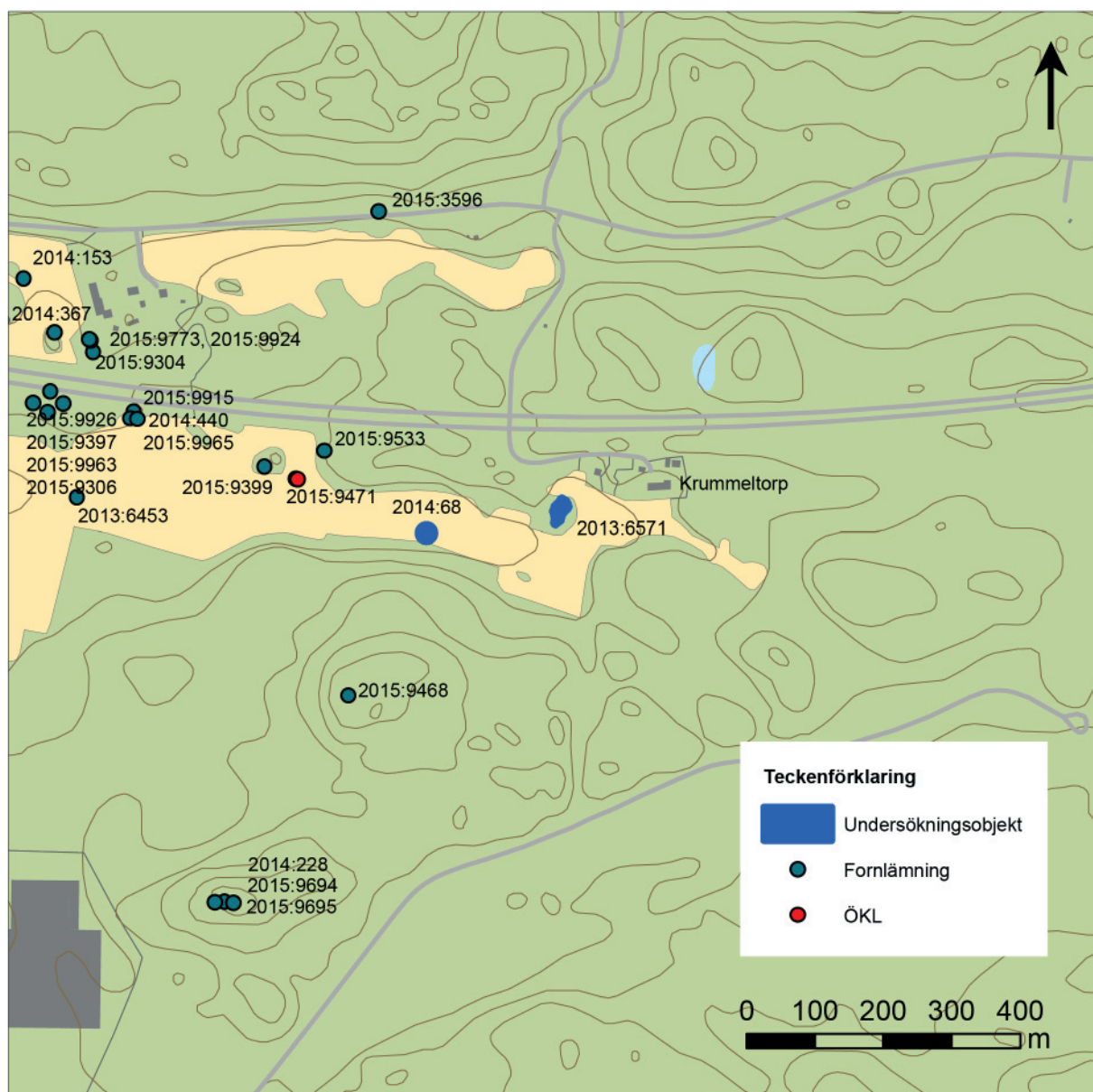
Förundersökningen syftade till att avgränsa fornlämningarna inom arbetsområdet inför besluts- och planeringsunderlag. Om större anläggningar eller komplexa kulturlager påträffades skulle arbetet avbrytas för vidare samråd med Länsstyrelsen.

Innan fältarbetet påbörjades studerades kartmaterial från Lantmäteriets digitala historiska kartarkiv för Krummeltorp och dess ägor. Sökningar gjordes även i Ortnamnsregistret och Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister. Detta för att få en uppfattning om röjningsröseområdets ålder beroende på dess läge i förhållande till äldre markanvändning.

Berghällen där skålgroparna (L2014:68) finns avtörvades med handredskap i syfte att fastställa om ytterligare skålgropar eller andra hållristningar kunde påträffas på hällen. Om nya ristningar påträffades skulle dessa dokumenteras och mätas in med RTK-GPS. I åkern invid hällen togs söschakt upp med grävmaskin för att undersöka om där fanns förhistoriska anläggningar. Påträffades sådana skulle dessa dokumenteras med foto och beskrivas samt mätas in med RTK-GPS. Schakten fylldes igen efter förundersökningen. Området med röjningsrösen (L2013:6571) karterades med RTK-GPS.

Topografi och fornlämningsmiljö

Förundersökningsområdet ligger i östra utkanten av ”Mörbydalen” som är en rik brons- och järnåldersbygd. Dalen mynnar ut i Mälaren mot nordnordväst. Dalgången har flera stora boplatser (exempelvis L2013:2468) och gravfält (exempelvis L2015:3346) och är mycket rik på skålgropar. Just skålgroparna dominerar i närområdet (figur 2, tabell 1), men här finns också flera ensamliggande stensättningar och rösen. Områdena söder, norr och öster om förundersökningsområdet består av mer höglänta impediment som är bevuxna med skog. De utgör idag utmarker och verkar ha utgjort det även i förhistorisk tid.

Figur 2. Närområdet med dess kända fornlämningar och övrig kulturhistorisk lämning. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Den åker- och ängsmark som omger Krummeltorp, på vars ägor förundersökningsområdet ligger, kan ha varit brukad mark ända sedan förhistorisk tid, vilket skålgropsförekomsten L2014:68 kan indikera. Krummeltorp utgör i så fall ett ytterområde till den bygd som ”Mörbydalen” utgjorde under brons- och järnålder. Strax norr om förundersökningsområdet vid Krummeltorp går E20 vars dragning genom landskapet påverkat den lokala topografin.

Röjningsröseområdet registrerades vid en arkeologisk utredning 2011 (Kihlstedt) och bedömdes då som *övrig kulturhistorisk lämning* enligt då gällande praxis. På en karta från 1691 (C14:13) kan man se att Krummeltorps marker har samma utbredning och användning som idag – detta gör att de aktuella röjningsrösen mycket väl kan vara äldre och då utgöra *fornlämningar*. Den ovan nämnda kartan är också det äldsta skriftliga belägget för Krummeltorp.

Lämningsnr	Typ av lämning	Antikvarisk bedömning
2013:6109	Hällristning, skålgropsförekomst	Fornlämning
2013:6153	Hällristning, skålgropsförekomst	Fornlämning
2014:153	Hällristning, skålgropsförekomst	Fornlämning
2014:228	Röse	Fornlämning
2014:367	Hällristning, skålgropsförekomst	Fornlämning
2014:440	Hällristning, skålgropsförekomst	Fornlämning
2015:3596	Vägmärke	Fornlämning
2015:9304	Hällristning, skålgropsförekomst	Fornlämning
2015:9306	Hällristning, skålgropsförekomst	Fornlämning
2015:9397	Skärvstenshög	Fornlämning
2015:9399	Hällristning, skålgropsförekomst	Fornlämning
2015:9468	Stensättning	Fornlämning
2015:9471	Fyndplats av boplatslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning
2015:9533	Stensättning	Fornlämning
2015:9694	Stensättning	Fornlämning
2015:9695	Röse	Fornlämning
2015:9773	Hällristning, skålgropsförekomst	Fornlämning
2015:9915	Hällristning, skålgropsförekomst	Fornlämning
2015:9924	Hällristning, skålgropsförekomst	Fornlämning
2015:9926	Skärvstenshög	Fornlämning
2015:9963	Hällristning, skålgropsförekomst	Fornlämning

Tabell 1. Lämningsarna i figur 2.

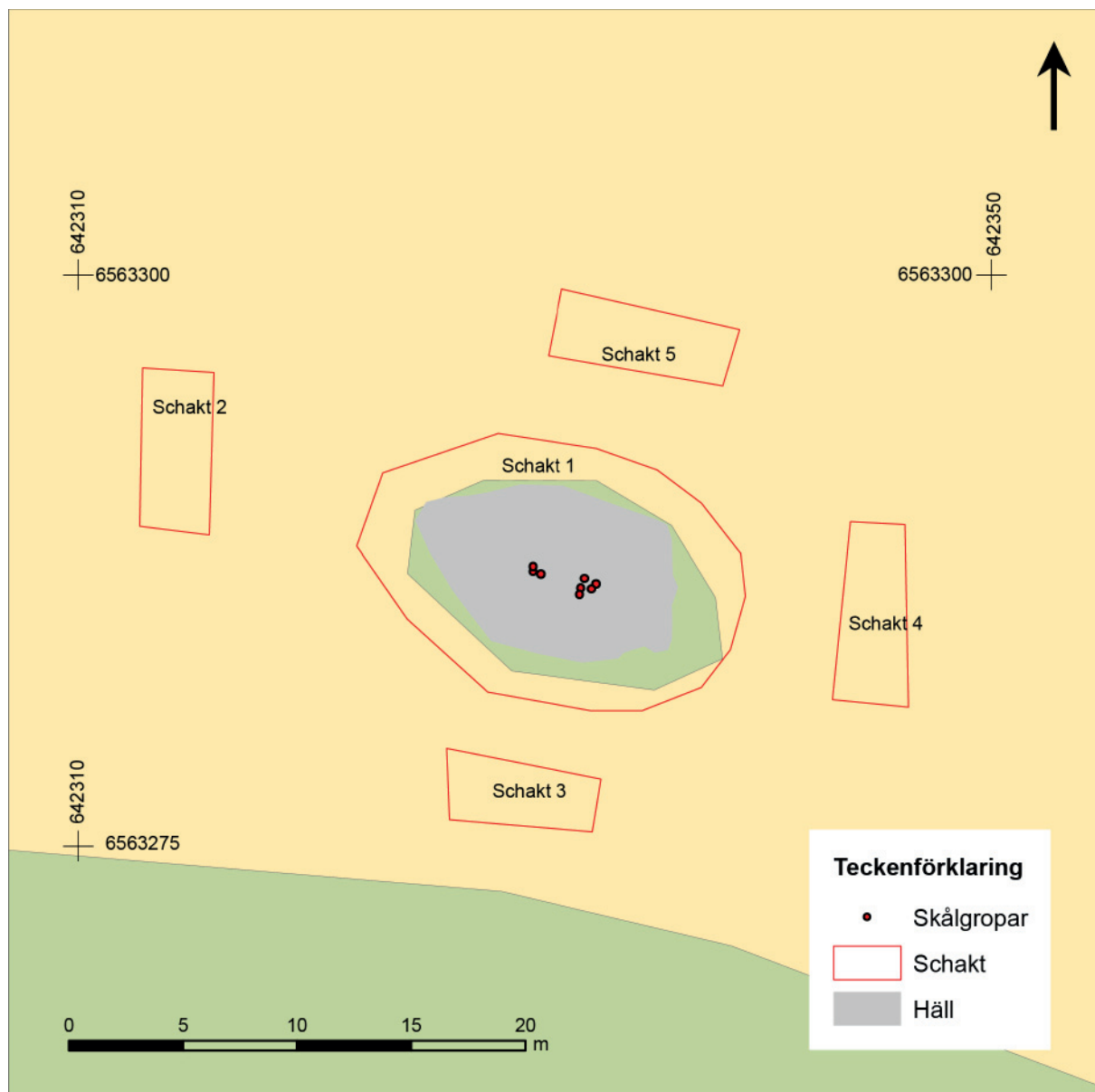
Genomförande

Röjningsröseområdets (L2013:6571) rösen mättes in med RTK-GPS och beskrevs individuellt. Hela hällen med skålgropsförekomst (L2014:68) torvades av med handredskap för att säkerställa om det fanns fler hällristningar på hällen. Sökschakt togs upp runt hela den ovanstående hällen för att söka efter anläggningar i dess närhet. Nederkanten av hällen frigjordes vid denna schaktning vilket möjliggjorde sökande efter ytterligare skålgropar på hällen under den nuvarande marknivån. Schakten fylldes igen efter avslutad förundersökning.

Undersökningsresultat

Sökschakt invid hällen

Hällens nedre delar samt en yta runt hällen om minst två meters bredd frilades från matjord med grävmaskin. Sedan togs sökschakt upp på alla sidor om hällen. Sammanlagt togs fem schakt om totalt 171 m² upp (figur 3, bilaga 1). Marken runt hällen täcktes av ett 0,2–0,25 meter tjockt matjordslager innan underliggande orörd marknivå av lera nåddes. Inget förutom sentida dräneringsrör påträffades i något av dessa schakt.

Figur 3. Skålgropshällen L2014:68 med skålgroparnas läge inprickade samt de sökschakt som togs upp runt hällen. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:300.

Avtorvning av hällen

Skålgropsförekomsten L2014:68 beskrivs av Sven-Gunnar Broström som ”Hällristning, $3,2 \times 1$ m (Ö–V), bestående av 15 skålgropar, 3–6 cm diam och 0,5–1 cm dj. Belägen på det nordvästsluttande krönet av större häll” (Kihlstedt 2011: 31). Alla plana ytor på hällen torvades av. Vid denna förundersökning kunde åtta av de femton tidigare dokumenterade skålgropar identifieras, dessa karterades och beskrevs (figur 4, bilaga 2). Skålgroparna bestod av två grupper – en östlig bestående av fem skålgropar och en västlig som bestod av tre skålgropar. Den östliga var mycket tydligare och hällen var här mindre påverkad av vittring. Skålgroparna var mellan 4 och 6 cm i diameter och mellan 0,4 och 1,3 cm djupa. Skillnaden mellan de femton skålgropar som identifierades av Broström och de åtta som kunde identifieras vid denna förundersökning ligger nog i att hällen var starkt påverkad av vittring och därigenom var det svårare att säkert belägga skadade skålgropar. Hällen i fråga var omkring 12×8 meter stor, dess plana yta i toppen hade ungefär hälften av dessa mått.

Figur 4. Den östliga koncentrationen av skålgropar (S1–5) från väster. Foto Reidar Magnusson.

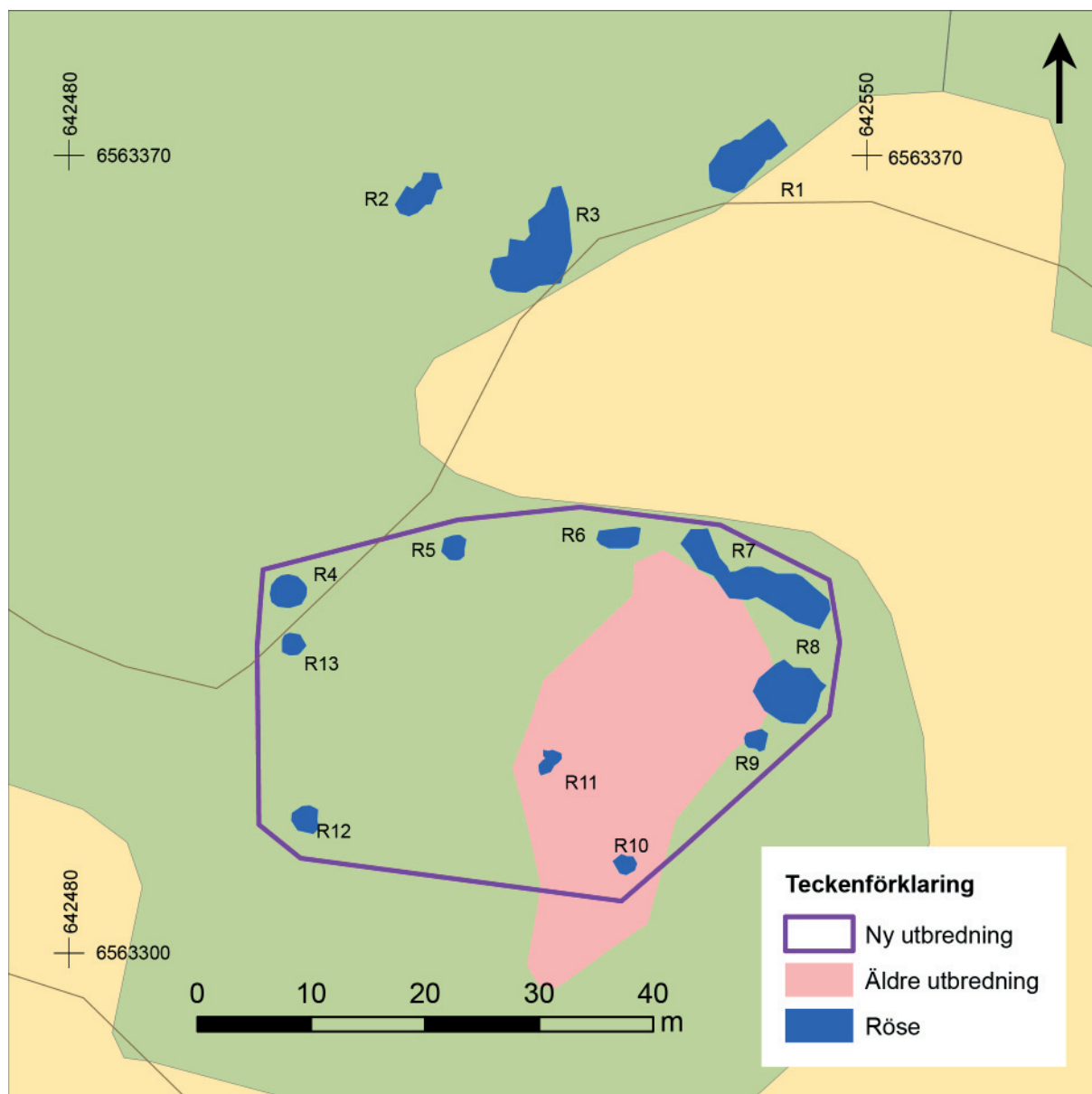

Figur 5. Skålgropsbällens läge i terrängen, strax väster om grävmaskinen. Foto från söder av Ingela Harrysson.

Kartering av röjningsrösen

En del av uppdraget bestod i att området med röjningsrösen (L2013:6571) skulle karteras och beskrivas. Röjningsrösen var tidigare bedömda som en *övrig kulturhistorisk lämning* på grund av den praxis som gällde 2011. Området blev vid utredningen inmätt som en enda stor polygon och översiktligt beskrivet. Nu ska rösena, med hänsyn till nuvarande lagstiftning, eventuellt betraktas som *fornlämning* då det kan antas tillkommit före 1850. Detta innebär att Länsstyrelsen önskade en mer noggrann kartering av röjningsröseområdet och de individuella rösena.

Området består av tretton rösen. De har en storlek av 1,5–15 meter i sida (figur 6, bilaga 3). Området med röjningsrösen är betydligt större än vad som tidigare iakttagits. Rösena är dock av olika ursprung och flera av de större är inte att betrakta som forn-

Figur 6. De påträffade röjningsrösena. En ny föreslagen avgränsning på vad som ska betraktas som övrig kulturhistorisk lämning är utritad. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:600.

Figur 8. De inmätta röjningsrösena mot en rektifierad geometrisk avmätningsskarta från 1691. Skala 1:1 000.

Tolkning och utvärdering

Lämningarna kunde avgränsas och beskrivas inom ramen för denna förundersökning. Röjningsröseområdet (L2013:6571) utbredning korrigerades och det kunde konstateras att det inte rörde sig om en fornlämning. Förundersökningens syfte kan genom detta sägas vara uppfyllt.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Rikets allmänna kartverks arkiv

Generalstabskartan 1873. Trosa J243_67-1

Lantmäteristyrelsens arkiv

Geometrisk avmätning 1691. C14:13. Turinge socken. Krummeltorp nr 1.
Laga skifte 1910. 01-tur-101

Litteratur

Kihlstedt, B. 2011. *Mörby och Ånsta*. Mörby 5:1 m.fl. Turinge och Södertälje socknar. Nykvarns kommun. Stockholms län. Arkeologisk utredning. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport 2011:59.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM19106
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-14735-2019, 2019-07-31
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	201900886
<i>Undersökningsperiod:</i>	28–29 augusti 2019
<i>Personal:</i>	Reidar Magnusson (projektledare) Ingela Harrysson
<i>Landskap:</i>	Södermanland
<i>Län:</i>	Stockholm
<i>Kommun:</i>	Nykvarn
<i>Socken:</i>	Turinge
<i>Fastighet:</i>	Krummeltorp 1:1
<i>Fornlämning:</i>	L2014:68 och L2013:6571
<i>Fastighetskarta:</i>	65G 6ES Almnäs
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	642334/6566284
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Djup (m)	Area (m ²)	Anmärkning	Anläggningar	Fynd	Fyllning	Underlag
1	0,25	88	Dränering i norr.	–	–	Matjord	Lera
2	0,25	23	–	–	–	Matjord	Lera
3	0,25	17	–	–	–	Matjord	Lera
4	0,25	20	–	–	–	Matjord	Lera
5	0,25	23	Dränering.	–	–	Matjord	Lera

Bilaga 2. Skålgroparna

Anl nr	Anmärkning	Grupp	Diam (cm)	Djup (cm)
S1	–	Öster	6	0,8
S2	–	Öster	5	1
S3	–	Öster	6	0,8
S4	–	Öster	6	0,7
S5	–	Öster	6	0,9
S6	–	Väster	6	1,3
S7	Vittrad av lav.	Väster	5	0,5
S8	–	Väster	4	0,4

Bilaga 3. Röjningsrösen

Anl nr	Längd (m)	Bredd (m)	Höjd (m)	Stenmaterial (m)	Anmärkning
1	5,5	3	0,6	0,15–1,3	Adderat röjningssten och sprängsten under modern tid. ÖKL.
2	4,5	2	0,6	0,4–0,8	Kistformat, övertorvat, prydligt lagt i flera skikt. ÖKL.
3	6	6	1,2	0,1–1,1	Adderat under modern tid. ÖKL.
4	3	3	0,3	0,3–0,6	Rundat, övertorvat, enskiktat. ÖKL.
5	2	2	0,3	0,25–0,5	Rundat, övertorvat, enskiktat. ÖKL.
6	3,2	2	0,3	0,3–1	Övertorvat, kraftigt påverkat av vildsvin. ÖKL.
7	15	4	0,8	0,1–1,2	Delvis övertorvat, flerskiktat. ÖKL.
8	6	5	1	0,3–1	Oregelbundet rundat, adderat röjningssten och sprängsten under modern tid. Delvis övertorvat. ÖKL.
9	1,5	1,5	0,2	0,3–0,7	Rundat, enskiktat, övertorvat. Fornlämning.
10	1,7	1,7	0,15	0,1–0,5	Rundat, enskiktat, i det närmaste helt övertorvat. Fornlämning.
11	2	1,8	0,35	0,3–0,7	Delvis övertorvat. Fornlämning.
12	2,5	2	0,3	0,3–0,5	Flerskiktat, övertorvat. Mellan flera stora block. Fornlämning.
13	1,5	1,5	0,15	0,3–0,45	Rundat, enskiktat, kraftigt övertorvat. Fornlämning.